

नेपाली अक्षरहरूको पहिचान

अक्षर र अक्षर संरचना : सासको एक भोक्कामा उच्चारण हुने वर्ण वा वर्णसमूहलाई अक्षर भनिन्छ । अक्षर वर्णभन्दा ठूलो भाषिक एकाइ हो । स्वर वर्ण एकलै पनि अक्षर हुन सक्छ । स्वरहरू ध्वनि पनि हुन वर्ण पनि हुन अक्षर पनि हुन् । व्यञ्जन वर्ण चाहिँ ध्वनि र वर्ण मात्र हुन् । व्यञ्जन वर्ण एकलै अक्षर हुन सक्दैन । एकभन्दा बढी व्यञ्जन मिल्दा पनि अक्षर बन्न सक्दैन । व्यञ्जन स्वरसँग मिलेर मात्र अक्षर बन्छन् ।

कुनै शब्दमा कति वटा अक्षर छन् भन्ने कुरा पहिचान गर्न त्यस शब्दको लेखाइलाई नभएर बोलाइलाई आधार मानिन्छ । त्यसैले अक्षर कथ्य भाषिक एकाइ हो ।

अक्षरीकरण (शब्दलाई अक्षरमा विभाजन) : एउटा शब्दभित्र के कति अक्षर छन् भनि ठम्याएर त्यसको सीमाना लगाउने र अक्षर संख्या तोक्ने कामलाई अक्षरीकरण भनिन्छ । शब्दभित्रको अक्षरको सीमाना लगाउदा (.) चिह्न दिनु पर्छ ।

अक्षरीकरण गर्दा ध्यान दिनु पर्ने केही कुराहरू यस प्रकार छन् :

१. अक्षरको सीमाना र संख्या तोक्दा लेखाइलाई नभएर बोलाइलाई आधार बनाउनु पर्दछ । त्यसैले कुनै शब्द अजन्त लेखिए पनि हलन्त उच्चारण हुन्छ भने त्यसै अनुसार अक्षर निर्धारण गरिन्छ । जस्तै : कलम (क.लम् : २ अक्षर)

२. य, ह वर्णहरू प्रायः हलन्त उच्चारण नहुने हुँदा तिनीहरूलाई छुट्टै अक्षर निर्धारण गर्नु पर्छ । जस्तै : लय (ल.य : २ अक्षर)

मह (म.ह. : २ अक्षर)

३. अजन्त लेखिने अव्यय शब्दको अन्त्यमा प्रायः हलन्त उच्चारण नहुने हुँदा सोही अनुसार अक्षर निर्धारण गर्नुपर्दछ । जस्तै : तललत (त.ल.त.ल : ४ अक्षर)

तलतल (तल्.तल् : २ अक्षर)

४. य, र, ल, व वर्ण भन्दा ठिक अधिल्लिर कुनै अल्पप्राण व्यञ्जन वर्ण आएको छ भने उच्चारण गर्दा त्यो दुईपल्ट सुनिने हुँदा सोही अनुसार अक्षर निर्धारण गर्नु पर्छ :

जस्तै : सत्य (सत्.त्यः : २ अक्षर)

शुक्ल (सुक्.क्ल : २ अक्षर)

तर य, र, ल, व वर्णभन्दा अघि महाप्राण व्यञ्जन आएको छ भने अघिल्लो अक्षरको अन्त्यमा त्यसैको अल्पप्राण व्यञ्जन उच्चारण हुन्छ । जस्तै : सभ्यता (सब्.भ्य.ता : ३ अक्षर)

बाख्रो (बाक्.ख्रो : २ अक्षर)

५. द्विस्वरलाई एउटै अक्षर मानिन्छ । जस्तै : माइत (माइ.त : २ अक्षर)

साइत (साइत् : १ अक्षर)

६. य का अधिलिटर आउने र उच्चारण अनुसार कहिले अघिल्लो र कहिले पछिल्लो अक्षरमा जान्छ । जस्तै : कार्य (कार्.य : २ अक्षर)

गर्‍यो (गर्.यो : २ अक्षर)

७. शब्दमा दीर्घ भएका वर्णलाई पनि अक्षरीकरण गर्दा द्विस्व लेख्नु पर्छ ।

जस्तै : टोपी (टो.पि : २ अक्षर)

८. ऐ लाई अइ र औ लाई अउ लेख्नु पर्छ ।

जस्तै : ऐन (अइन् : १ अक्षर)

मौका (म्अउ.का : २ अक्षर)

९. ऋ को सट्टा रि लेख्नु पर्छ । जस्तै : ऋषि (रि.सि : २ अक्षर)

१०. शिरविन्दुलाई म्.न्.ङ् मध्ये जस्तो उच्चारण हुन्छ त्यस्तै लेख्नु पर्छ ।

जस्तै : कंस (कङ्.स : २ अक्षर)

संसार (सन्.सार् : २ अक्षर)

संयम (सम्.यम् : २ अक्षर)

११. व लाई उच्चारण अनुसार ब वा व नै लेख्नु पर्छ ।

जस्तै : वन (बन् : १ अक्षर)

वरपर (व.र.प.र : ४ अक्षर)

१२. ण लाई उच्चारण अनुसार कतै न् कतै ण् लेख्नु पर्छ ।

जस्तै : खण्ड (खन्.ड : २ अक्षर)

गणना (ग.ण.ना : ३ अक्षर)

१३. ञ लाई न् लेख्नु पर्छ ।

जस्तै : पञ्च (पन्.च : २ अक्षर)

१४. श् र ष् लाई स् लेख्नु पर्छ ।

जस्तै : शेष (सेस् : १ अक्षर)

१५. क्ष लाई उच्चारण अनुसार कतै छ्, कतै क्छ्य् कतै छ्य् कतै च्छ्य् कतै क्छ लेख्नु पर्छ ।

जस्तै : सङ्क्षेप (सङ्.छेप : २ अक्षर) , अध्यक्ष (अद्.ध्यक.छ्य : ३ अक्षर), क्षति (छ्य.ति : २ अक्षर), रक्षा (रच्.छ्या : २ अक्षर), पक्ष (प.क्छ : २ अक्षर)

१६. ज्ञ लाई ग्यँ लेख्नु पर्छ । जस्तै : ज्ञान (ग्याँन् : १ अक्षर)

१७. श्री लाई सि लेख्नु पर्छ । जस्तै : श्रीमान् (स्रि.मान् : २ अक्षर)

१८. विसर्ग (:) छ भने त्यसलाई हटाउनु पर्छ । जस्तै : क्रमशः (क्र.म.स : ३ अक्षर)